

СЕКЦІЯ 1. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

КОНЦЕПЦІЯ НАВЧАННЯ І ПРОСУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Волошенюк В.В., к.е.н., доцент, професор кафедри економічної теорії та основ підприємництва, Кіріченко О.А., студент, ДВНЗ «Національний гірничий університет», м. Дніпропетровськ, Україна

Повноцінне функціонування та цілеспрямований розвиток підприємництва неможливий без належної інституціональної бази – складної сукупності умов і чинників впливу на підприємницьку діяльність.

Інституціональне середовище визначає основний напрямок розвитку системи, напрямок і швидкість інституціональних змін, а також ті орієнтири, на основі яких відбувається формування і добір найефективніших економічних і соціальних інститутів.

Типовим прикладом неформального інституту, без якого неможливий стабільний економічний розвиток, є мораль, особливості менталітету, економічного мислення. Правила моралі зобов'язують суб'єктів діяти за встановленими в суспільстві нормами і звичаями, поступати чесно, порядно, відповідати за свої вчинки.

Так, М. Вебер, представник історичної школи дає наступну характеристику капіталізму. Це не просто прагнення до наживи, багатства, а раціональне приборкання цього прагнення, це кваліфікована праця для отримання прибутку на засадах мирного обміну, це господарський облік при зіставленні витрат і результатів господарської діяльності.

Підприємницький дух передбачає спосіб мислення та поведінки, для якого характерне раціональне й систематичне прагнення отримувати прибуток на законних підставах у рамках свого фаху, своєї господарської діяльності [1].

Формування такої господарської системи М. Вебер пов'язує з існуванням протестантської етики. Протестантська релігія сприяла розвитку ділової хватки, підприємницької активності. Вона допомагала формуванню ощадливості, заповзятливості, спритності, здатності до ризику. Сама система господарювання вибирає тих, хто задовольняє умови її існування. Саме із числа власників та організаторів виробництва перш за все формується клас підприємців.

Підприємець – як самостійний суб'єкт ринкових відносин, новатор, який діє на свій страх та ризик з метою отримання прибутку і для якого характерні наступні риси: раціональність; прагнення до багатства як самоціль (прагнення заробляти та інвестувати; чесність (готовність виконувати взяті на себе зобов'язання, згода надавати суспільству негативну інформацію про себе); самостійність (індивідуалізм); прагнення до лідерства; прагнення до нововведень; готовність до ризику.

Наявність вищевказаних ознак свідчить про «капіталістичну ментальність», а точніше про наявність підприємницького духу за Вебером, їх відсутність – про ментальність «антикапіталістичну».

Розробка концепції навчання та просування підприємництва в Україні повина впершу чергу враховувати особливості економічної ментальності.

Без яких економічних інститутів неможливо створити в Україні підприємницький клімат.

Перш за все це створення відповідного правового середовища, яке виступає передумовою забезпечення суб'єктів підприємницької діяльності свободою економічного вибору та водночас визначає ступінь їх відповідальності за господарську діяльність, а також сприяє інноваційно-орієнтованій перебудові структури економіки, розвитку високотехнологічних галузей виробництва.

На практиці отримання інноваційної ренти стає неможливим без встановлення і надійного захисту прав власності. Інновація є суспільним благом, для якого характерна властивість неконкурентності у споживанні: доступність інформації для якого-небудь суб'єкта не знижує її доступності і цінності для інших. Ця властивість вже сама по собі зумовлює труднощі привласнення доходу. Тому визначення і забезпечення прав власності є необхідною складовою формування правового середовища інноваційної підприємницької діяльності.

По друге, удосконалення інституціонального середовища у сфері інноваційної діяльності є важливою умовою активізації в Україні інноваційного підприємництва. При цьому особливу увагу слід звернути на поліпшення тих інститутів, котрі беруть участь в інноваційних процесах. Також треба виходити з розуміння того, що у проведенні будь-яких інституціональних перетворень роль головного інституціонального інноватора зберігається за державою.

Саме держава має здійснювати функцію формування соціально-економічного і психологічного середовища інновацій. Серед методів, за допомогою яких активізується підприємницька діяльність через вплив на неформальні правила, особливого значення набувають ідеологічні важелі. Історичний досвід переконує у значній дієвості ідеологічного фактора примусу підприємництва до новаторства.

Інституціональні умови розвитку вітчизняної економіки сформували особливий тип підприємництва, для якого не характерні у повній мірі ліберальні цінності. У свідомості більшої кількості господарюючих суб'єктів домінуючими є стереотипи поведінки, які базуються на традиційних і радянських цінностях, а саме: патерналізмі, відсутності схильності до систематичної роботи, націленості на досягнення успіху за рахунок надзвичайних зусиль під тиском обставин, консервативність, надія на підтримку держави.

За роки незалежності у свідомості середньостатистичного українця сформувався вкрай суперечливий симбіоз ліберальних і патерналістських цінностей. Він включає, з одного боку, осуд авторитарної влади, прагнення до демократичних свобод, що забезпечують вільний розвиток підприємництва, а з іншого боку – готовність прийняти авторитарні методи управління в ім'я встановлення порядку (необхідність «залізної

руки»), вимога розширення масштабів перерозподілу прибутків на користь малозабезпечених верств населення, досягнення високих соціальних стандартів за рахунок бюджетних коштів, підтримка низьких і стабільних цін.

Такі позиції свідчать про відсутність остаточної оформленості в суспільній свідомості превалювання ліберально-ринкових цінностей, що не сприяє здійсненню реформ, націлених на формування моделі з перевагами механізмів саморегулювання. До цього додаються ще і регіональні особливості і протиріччя суспільної свідомості, пов'язані з історичними і культурними стереотипами населення.

Специфічною функцією держави в умовах трансформаційної економіки є формування самого інституту ринку і створення умов для його ефективного функціонування. А це вимагає об'єктивного посилення ролі держави.

Щодо змін, які відбулися в українському суспільстві відносно індивідуалізації дій та довіри, то дані соціологічних досліджень допомагають з'ясувати таке: за результатами опитування 2009р., тільки 22% українців вважають, що їхнє життя здебільшого залежить від особистої діяльності або від особистої діяльності та одночасно від зовнішніх обставин, тоді як 46% респондентів вважають, що їхнє життя в основному повністю залежить від зовнішніх обставин або від зовнішніх обставин і тільки певним чином від кожного особисто [2].

Якщо говорити про триваліші психологічні тенденції адаптації особи в Україні до нових обставин і офіційного формування її ділової активності в цілому, то у нашому суспільстві людей екстернальної орієнтації значно більше, ніж тих, хто зорієнтований на власні зусилля.

Модернізація традиційних цінностей, безумовно, відбувається, але надто повільними темпами. Саме тому у ході реалізації концепції просування підприємництва мають бути створені нові умови, у межах яких відбувалося б формування нової, більш продуктивної системи цінностей. І тут не обійтись без інституціональних інновацій, які реалізуються через діяльність держави.

Як соціально-економічне явище підприємництво відбиває широкий спектр суспільних відносин. За своєю економічною природою воно є діалектичною єдністю двох сторін: загальноекономічного змісту і специфічної соціальної форми. На всіх етапах розвитку людського суспільства підприємливість функціонує відповідно до вимог загальноформаційних законів. Крім того, незмінними залишаються також закони психології, без врахування дії яких не можна зрозуміти сутнісні риси підприємницької активності. З іншого боку, у кожній окремо взятій країні, в залежності від рівня розвитку продуктивних сил та демократичності протікання суспільних процесів, рушійні сили, умови і мотиви підприємливості є різними. Останнє пояснюється особливостями відродження підприємництва в країні й обумовлено рядом факторів, які можна об'єднати в такі групи: економічні, політичні, психологічні і юридичні.

Програма підвищення рівня розвитку підприємництва в Україні повинна включати: розробка національного підходу до розвитку підприємництва (державна фінансова допомога на організацію тренінгів, консалтингова підтримка та технічна допомога, фіскальна підтримка тощо); освітні програми навчання підприємству на

рівні початкової та середньої освіти (сім'я, дитячий садок, загальна середня школа); освітні програми навчання підприємництву на рівні професійно-технічної освіти; освітні програми навчання підприємництву на рівні вищої освіти (плюс магістратура та аспірантура); бізнес-інкубатор (охоплює прикладні знання, такі, які дозволяють підприємцю (студенту старших курсів, магістрам) розв'язати конкретні проблеми в сфері управління створеним та реально функціонуючим підприємством.

Становленню підприємництва, як повноцінного елемента господарської системи, а підприємця, як суб'єкта, що вирішує важливі функції по створенню нового суспільства, перешкоджає відсутність в Україні достатньо ефективного правового середовища, тобто виваженого законодавства, що формує правила, правові умови ведення підприємницької діяльності.

Формування підприємницької «критичної маси» у суспільстві забезпечує надійний механізм ринкової стабільності. Взаємозв'язок і комплементарність економічних блоків (держава – підприємці – профспілки) дозволяють знаходити в умовах ринкових диспропорцій оптимальні рішення для стабілізації ситуації на ринку праці та в цілому в економіці. Рівнодіюча трьох сил враховує інтереси усіх політичних груп у суспільстві, забезпечує надійний соціальний захист найманої робочої сили, створює умови для розвитку підприємництва, для рішення загальнонаціональних задач.

Чим бідніше суспільство, тим сильнішими є мотиви матеріального характеру, прагнення одержати винагороду від тієї або іншої діяльності у залежності від наявних соціально-економічних умов. З іншого боку, чим бідніше суспільство, тим сильнішими та рельєфнішими виявляються бажання економічних суб'єктів займатися, при наявності необхідних умов, підприємницькою діяльністю, тому що в цій ситуації матеріальний стимул домінує над моральним.

В Україні інтерес до підприємницьких можливостей простежується подвійно: з одного боку, у формі знаходження нових, більш ефективних засобів задоволення існуючих потреб, а з іншого, – у формі використання недосконалості законодавства, способів приватизації підприємств, тіньового використання можливостей певних державних службовців, що робить таку підприємницьку діяльність недобросовісною.

Список літератури:

1. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000297/index.shtml>.
2. Українське суспільство 1992 - 2008 рр. : соціологічний моніторинг / За ред. д.е.н. В. Ворони, д.с.н. М. Шульги. – К. : Інститут соціології НАН України, 2008. – 656 с.